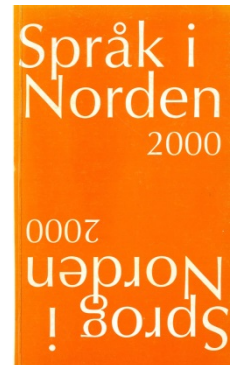

Sprog i Norden

Titel: Projektet Språk og litteratur i Vest-Norden
Forfatter: Nancy L. Coleman
Kilde: Sprog i Norden, 2000, s. 50-58
URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/sin/issue/archive>

© Nordisk språkråd

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af Sprog i Norden (1970-2004) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Prosjektet Språk og litteratur i Vest-Norden

Nancy L. Coleman

Innleiing: historikk og rammer

Prosjektet *Språk og litteratur i Vest-Norden* er eit trilateralt samarbeidsprosjekt mellom Færøyane, Island og Noreg for morsmålslærarar i vidaregåande skole. Det byrja i 1994 som eit etterutdanningsopplegg i regi av organisasjonane for morsmålslærarar på Færøyane og Island. Første etappe gjekk føre seg på Færøyane og var eit kurs i islandsk for færøyske lærarar, etterfølgt året etter av eit kurs på Island i språk og kultur for den same gruppa. I 1996 slutta Landslaget for norskundervisning (LNU) seg til prosjektet, og det har sidan gått i regi av Nordisk språkråd, med morsmålsorganisasjonane som støttespelarar, og også fått økonomisk støtte frå Nordisk språkråd. Sommaren 1996 var det såleis skipa til kurs på Island i islandsk språk og kultur for norske lærarar. I 1997 kom turen til dei islandske lærarane, som fekk eit tilsvarande kurs i Noreg i norsk språk og kultur. I 1998 var det "trilateralt" kurs på Færøyane for dei islandske og norske lærarane, saman med dei færøyske kollegaene, og førebels siste etappe blei avvikla sommaren 1999 med kurs i Noreg i norsk språk og kultur for den færøyske gruppa. I samband med etappane har morsmålslærarane i vertslandet planlagt og også deltatt i opplegget.

Kursinnhaldet

"Språk og litteratur i Vest-Norden" var først tenkt som eit etterutdanningsopplegg, med påfyll av kunnskapar som læraren kunne trenge i undervisninga, og kvar av etappane har også fungert som etterutdanning. Alle møta mellom gruppene har blitt utforma som vekeskurs i vertslandet, med ei blanding av fagrelaterte aktivitetar og faglege ekskursjonar. Faste innslag har vori førelesingar om språket, også samanlikna med dei andre vest-nordiske språka, førelesingar om ein eller fleire forfattarar, eit møte med 1-2 forfattarar, besøk til aktuelle muse-

um og samlingar, og reiser til stader som spelar ei rolle i den felles vest-nordiske sagalitteraturen eller historie. Praktiske øvingar i vertslandets språk har også hørt med til opplegget, med lærarane i vertslandet som språklærarar. Gruppa har alltid lært eit utval songar, og saman med færøyingane har ringdans vori ein populær aktivitet.

Både på Island og Færøyane var det offisielle besøk hos undervisningsministeriet og representantar for styresmaktene. Gruppa var så heldig å få gjeste den islandske presidenten Vigdís Finnbogadóttir og vise-statsministeren på Færøyane Høgni Hoydal. Den norske gruppa har valt ikkje å prioritere slike møte av meir offisiell art. Fordi det var ønskeleg å sjå andre delar av landet, har mesteparten av aktivitetane blitt lagd utanfor hovudstaden. At ein ikkje har trekt inn Kyrkje-, undervisnings- og forskningsdepartementet i Noreg er kan hende noko uheldig fordi slike prosjekt også kan vere med på å påverke og utforme fag- og utdanningspolitikk.

Fagleg påfyll og praksis

For lærarar kan den typen fagleg påfyll som deltakarane har fått på kursa, vere eit gode i seg sjølv fordi det gir rom for fagleg utvikling og inspirasjon. Når det gjeld spørsmålet om kor matnyttig dette stoffet kjem til å vere i ein undervisningssituasjon, viser det seg at behova er ganske forskjellige i dei tre landa. Det nordiske perspektivet i morsmålsfaget er ganske ulikt frå land til land.

Den *norske* læreplanen seier at elevane skal ha "noko kunnskap om viktige skilnader mellom norsk og andre nordiske språk", "noko kunnskap om annan nordisk litteratur" og "lese eit utval av danske og svenske tekstar og ein islandsk tekst i original". Færøysk er ikkje nemnt med ord i læreplanen, men nokre av lærebøkene har likevel ei stutt oversikt og tekstdøme.

Den *islandske* læreplanen gir kvar skole og lærar stor fri-dom, og opplegget kan variere frå skole til skole. Men eit gjennomgåande trekk er at ein ikkje lærer om nordiske språk eller

les litteratur frå dei andre nordiske landa i islandskfaget. Da eg undersøkte læreplanen og lærebøker i dei tre landa, var eg overraska over å finne så lite om nordiske språk og ingen tekster frå nordisk litteratur. Ein kan lese nordiske tekster, men det er ingen tradisjon for å gjere det i islandskfaget. Dei fleste islandske elevane les dansk og får dermed innblikk i dansk språk og litteratur, men dei kan velje norsk eller svensk i staden. Det er ikkje så mange som vel norsk eller svensk, og inntrykket er at desse kursa er på eit lågare nivå enn danskkurset. Elevane lærer det som er nødvendig for å klare seg som turist, arbeide eller studere i Noreg eller Sverige, og opplegget gir liten plass til litteraturlesing eller språkhistorie.

Læreplanen i *færøysk* krev at elevane les tekster på både islandsk og nynorsk, og dei les også litteratur i omsetjing, f.eks. romanar av Vesaas og Wassmo. Sidan landet er ein del av Danmark er rammene i færøyskfaget nok sterkt påverka av danskfaget i Danmark, men mitt inntrykk er at fagsynet i Noreg og på Færøyane er ganske likt. I tillegg til færøysk les elevane dansk på relativt høgt nivå, men det nordiske perspektivet i forhold til språk og litteratur hører til færøyskfaget.

Felles for dei tre landa er at morsmålsfaget tar for seg perioden frå før 1350, både når det gjeld språk og litteratur. Til samanlikning manglar både danskfaget og svenskfaget dei språklege emna, sjølv om dei les sagalitteratur i omsetjing. Dette er òg eit godt argument for eit samarbeid mellom morsmålslararar i Vest-Norden.

Ein kan nok seie at fagsyn, rammer og innhald i morsmålsfaget i dei tre landa gjer at færøyingane og nordmenn har fått mest matnyttig påfyll ut av opplegget, mens islendingane har mest fått stoff til refleksjon. Men dette kan vere minst like viktig for den enkelte morsmålslærars utvikling! Dei islandske deltakarane byrja snakke om at samarbeidet kunne føre til endringar i islandskfaget og bane vegen for å ta inn norske og færøyske tekster.

Etterutdanningskurs eller prosjekt?

Da samarbeidet kom i gang, var det ingen som tenkte seg eit slikt omfang som prosjektet etter kvart har fått, og det blei i høg grad eit prosjekt som blei til undervegs. På slutten av opphaldet for dei norske lærarane på Island i 1996, var det klart at gruppa ønskte å halde fram med samarbeidet, og at det var eit sterkt ønske om at prosjektet skulle kunne ut i noko konkret som kunne spreiaast og brukast av morsmåls lærarane i dei tre landa. I planane var det alt nedfelt ein føresetnad om at samarbeidet skulle gå over fleire år, men enkelte hadde tenkt seg det slik at kurset skulle lysast ut kvart år og at det ville vere ein fordel å ta med nye eller heilt andre deltakarar.

Fleire av oss som deltok i opplegget sommaren 1996, meinte at det ville gi større verknad dersom deltakarane kunne samarbeide over tid og utarbeide undervisningsopplegg og -materiell. Det kunne vere vel og bra at fleire fekk høve til å reise innan Vest-Norden, men da ville opplegget få sterkare preg av å vere eit turistopplegg. Det er òg ei vanleg erfaring med kurs generelt at deltakarane kjem tilbake og er oppglødde ei stund, men elden blir raskt sløkt og alt blir som før. Vi ville unngå at arbeidet kokte bort i kålen.

Derfor blei det vidare arbeidet lagt opp som eit prosjekt med dei same deltakarane, og ein byrja å leggje konkrete planar for utarbeiding av undervisningsmateriell. Den første planen var at kvar nasjonale gruppe skulle lage eit hefte om språk og litteratur i dei andre to landa til bruk i skolen, og med undervisningsopplegg og tips til lærarane. Lærarane frå dei andre landa skulle gi råd og bidra med stoff, og elles vere med på å sikre den faglege kvaliteten på stoffet. Gjennom arbeidet med dei vest-nordiske språka ville lærarane ha nok språkkompetanse til å kunne lese dei ferdige resultatane. Her såg vi ein annan fordel med samarbeidet og kontakten over tid, at gjennom kursing, nærkontakt med språka og menneska, kunne ein snakke om ei heving av språkkompetansen til deltakarane. Vi meinte dette var eit viktigare mål enn at mange fekk smakebitar. Og slik blei det.

Elevane til deltakarane skulle også trekkast inn i prosjektet. Idéen var å opprette vennskapsklasser som kunne skrive brev til kvarandre og utveksle materiell om heimstaden sin, lage videoar osv. Erfaringane ville danne eit konkret grunnlag for undervisningsmateriellet som skulle lagast, og ein kunne bruke eigna materiell i elevhefta. Stoffet kunne brukast i morsmålsundervisninga eller i prosjektopplegg. Ein kunne også lage forslag til tverrfaglege prosjekt, som særleg dei norske deltakarane kunne få bruk for etter Reform '94.

Eit år seinare, da alle deltakarane var samla i Torshavn, blei denne planen endra. Gruppa bestemte seg for å bygge opp ein nettstad for Vest-Norden i staden. Dette kjem eg tilbake til nedanfor.

Kva er Vest-Norden?

Før eg går vidare med sjølve prosjektet, er det ein fordel å reflektare litt omkring omgrepet "Vest-Norden". På mange måtar er sjølve omgrepet kunstig. Dette er noko som dei fleste PCane veit. Dei vil truleg, som min, protestere på bruken av Vest-Norden ved å skrive ein arg raud strek under ordet når ein tastar det inn! Mens "Norden" er eit historisk-geografisk fellesnamn på Danmark, Finland, Færøyane, Grønland, Island, Noreg, Sverige og Åland, kan ein ikkje seie det same om Vest-Norden. Omgrepet har sitt opphav i språkhistoriske forhold og utvandringshistorie i vikingtida i vel så stor grad som i geografi. I språkhistoria deler ein dei nordiske språka etter tradisjonen inn i *austnordisk*, som omfattar dansk og svensk (i tillegg til finlandssvensk og "øyspråka" i Austersjøen), og *vestnordisk*, som omfattar norsk, islandsk og færøysk. Norn, som blei talt på Orknøyane og Shetland, hørte også til denne gruppa. Bruken av aust og vest i denne samanhengen kan ein sjå i forhold til uttrykka *i austrveg* og *i vestrveg*, som blei brukte om dei som fór i kvar si retning frå den skandinaviske halvøya. I vår tid er bruken av kompassretningane etter denne lesten ikkje

like relevant, og nokre meiner at ein heller skal tale om nord og sør.

Når det gjeld geografien, er det havet som bind saman denne kulturfellesskapen. Særleg fiske, men også handel, har skapt grunnlaget for kontakt. Norske fiskarar var ofte i land på Island og Færøyane, og ein kan spore kulturen som denne kontakten etterlèt seg i arkitekturen i tettstadene langs austkysten av Island og nesten overalt på Færøyane. Denne kontakten er i dag i ferd med å ta slutt, da det er sjeldan at fiskarane går i land.

Den språklege fellesskapen som utvikla seg i det vestnordiske området, var basert på utvandring og kolonisering frå aust, og sjølv om språket blir omtalt i norrøne kjelder som "dansk tunge", kom innvandrarane stort sett frå Noreg, og språket i Noreg var utgangspunktet. Ut frå denne tankegangen omfattar Vest-Norden Noreg og dei av dei tidlegare koloniane i vest som framleis hører til Norden, dvs. Island og Færøyane. Og dersom ein held fram med resonnementet, vil Danmark, Sverige og Finland høre til Aust-Norden. Men det er det ingen (menneske eller PC) som har hørt om!

Ein språkfellesskap i Vest-Norden?

Kan ein tale om ein språkleg fellesskap i dagens Vest-Norden? Eller er dette berre ønsketenkning frå norskfilologar som helst syslar med språk i Norden frå perioden før 1350? Når det gjeld den språkhistoriske tradisjonen har særleg Arne Torp påpeikt (1998) at inndelinga i aust- og vestnordisk ("stamtremodellen") i dag er arkaisk fordi den galdt tida ca. år 1000 og har liten relevans og i røynda er misvisande i dag. Alt ca. 1200 ser Torp ei forskyving av aust/vest aksene til ein nord/sør akse. Det er meir relevant å skilje mellom nordnordisk på den eine sida, som omfattar norsk med dialektane som var i ferd med å utvikle seg til færøysk og islandsk, og svensk; og på den andre sida sørnordisk, som var dansk. Men etter ca. 1500 (dei siste 500 åra!) bør ein heller tale om ei inndeling i *øynordisk* og *skandinavisk*. *Øy*-nordisk omfattar dei arkaiske språka islandsk og færøysk, som

har blitt akterutsegla av utviklinga i den "kontinentale" nord-nordisken. Norsk, svensk og dansk er i dag så like at dei dannar språkgruppa skandinavisk. Denne kan delast vidare inn i nord-skandinavisk, som omfattar norsk og svensk, og sørskandinavisk, som er dansk.

Det er i dag stor forskjell på øynordisk og skandinavisk, og det er ikkje lett for nordmenn, islendingar og færøyingar å forstå kvarandre munnleg eller skriftleg utan opplæring og øving. Det er sjølvsaugt lettare for øyfolket, særleg når det gjeld skriftspråka. Mange vil kanskje tru at islendingar og færøyingar kan lese norsk, både bokmål og nynorsk – kanskje helst det siste – utan store problem. Men den norske gruppa fekk erfare at både islendingane og færøyingane ikkje var godt kjende med bokmål eller nynorsk, og særleg islendingane var lite vande med å lese norsk i det heile. Det kom som ei overrasking på den norske gruppa at dei islandske kollegane kjende så lite til norsk språk. Færøyingane derimot legg opp 20 sider nynorske tekster til studenteksamen, og dei finn nynorsk svært interessant fordi både nynorsk og moderne færøysk skriftspråk blei rekonstruerte. Likevel, sidan dei er ein del av Danmark, vender dei til vanleg blikket mot dansk i skole- og studiesamheng. Det hadde lenge vori eit ønske å få nærkontakt med norsk språk og setje seg inn i norskfaget i vidaregåande skole.

Nei, omgrepet Vest-Norden er ikkje det det var. Men trass i språkutvikling, kan ein finne gode argument for at det framleis er mange likskapar mellom språka i Vest-Norden og god grunn til å halde fellesskapstanken i hevd. På gloseplanet er språka faktisk svært så like. Dette ser ein spesielt i ordtilfanget som gjeld naturformasjonar, dyr, hushald, landbruksreiskapar o.l. Ei mengd heilt vanlege ord har språka felles, f. eks. *samband*, *framhald*, *sumar*. Færøyingar og islendingar var f.eks. overraska over at *lundi* heiter lunde(fugl) og ikkje "sjøpapagøye" på norsk, at ord som islendingar reknar som særlandske, som *brekke* og *braut*, også er norske ord. Det var ei oppleving for gjestene vestfrå å høre norske dialektar og oppdage at ein her finn lydutvikling, ord og grammatiske konstruksjonar som er

felles. Nordmennene var svært overraska over at islendingane var uvitande om den parallelle lydutviklinga på Island og på Vestlandet, som f. eks. differensiasjon *rn>dn* og segmentasjon *ll>dl*. Det er på tide at islandskfilologane utvidar den nordiske språkkunnskapen sin! I denne prosessen gjekk det for seg ei aldri så lita bevisstgjerjing om at ein framleis kan tale om ein språkfellesskap.

Nettstaden

Resultatet av dette samarbeidet er nettstaden som gruppa er i ferd med å bygge opp.¹ Stoffutvalet er framleis uferdig og derfor tilfeldig og einsidig: utdrag frå Arne Torps bok om nordiske språk; nokre tekster på norrønt, norsk, islandsk og færøysk, slik at ein kan samanlikne språka; nyttige adresser for den som vil vite meir; informasjon om islandsk namneskikk; informasjon om islandsk, færøysk og norsk musikk, med anbefalingar og adresser der ein kan bestille plater; ein artikkel på norsk om ekskursjonar til Island; ein artikkel på islandsk om kursveka på Færøyane for lærarane; informasjon om nynorsk litteratur for færøyingar; ei samanlikning av morsmålsfaga i dei tre landa utifrå læreplanar, læreverk og røynda i klasserommet; nokre lenkar til andre aktuelle sider.

Så langt er nettstaden ikkje spesielt nyttig, men avhengig av kva ein er interessert i, kan han vere verd eit besøk. Redaktøren er Arne Aronsen ved Greveskogen videregående skole i Tønsberg. I januar 2000 kunne han fortelje at nettstaden, trass alle manglar, får besøk av 10–25 personar kvar veke, og at enkelte har sendt positiv tilbakemelding og syntest det var eit flott tiltak.

Når nettstaden er utbygd vil ein finne eit meir systematisk utval av stoff om språk, litteratur og kultur i Norden. Her vil ein etter kvart finne språklære for færøysk, islandsk og norsk, som kan brukast av elevar og lærarar i forskjellige undervisnings- og læringssamanhengar, og anna stoff om norsk, islandsk og

¹ Adressa er førebels <http://home.sol.no/~araronse/vest_norden/prove.html>.

færøysk. Konkrete undervisningsopplegg vil ein også kunne finne. Det er målet for utvalet at det vil verke utfyllande i forhold til lærebøker, gå i djupna og gi informasjon som har aktualitetsinteresse og er oppdatert.

Nettstaden skal også innehalde framlegg til litteraturlesing og enkelte tekster. På grunn av copyright-forhold, er det lettast å ta med gamle tekster, f. eks. norrøne tekster, men det som ofte manglar i læreverk er aktuelle tekster av nålevande forfattarar. Gjennom samarbeidet som vi har hatt med forfattarane som har haldi førelesingar på kursa, håper vi å leggje ut smakebitar frå deira forfattarskap, som også eignar seg i undervisninga.

Nettstaden skal også gi tips om prosjekt, reiser og ekskursjonar og vere ein møteplass for elevar og lærarar som vil utveksle idéar og erfaringar.

Prosjektet "Språk og kultur i Vest-Norden" har vist at den vest-nordiske fellesskapen framleis er relevant.

Litteratur:

"Brev fra Island". *Det norske hus. Kunnskapstorget.*

<<http://www.kunnskapstorget.org/dnh/etterutd/foreles/nordisk/index.htm>>
henta 17.01.2000.

Coleman, Nancy L. 1999. "Morsmålsfaget i vidaregåande skole i Vest-Norden: Island, Færøyane og Noreg." *Norsklæraren* 2. 59–63.

Torp, Arne. 1998. *Nordiske språk i nordisk og germansk perspektiv*. Oslo: Novus forlag.